Bir defa bile olsa sesi duyulduktan sonra ölen çocuğa ad konulacağına, yıkanıp kefenlendikten ve namazı kılındıktan sonra defnedileceğine dair Ebû Hanîfe'nin ictihadı ile, ölü doğsa bile ona ad konup yıkanacağını belirten Ebû Yûsuf'un kanaati, çocuğa doğduğu gün ad konulmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Ad koymak için hadislerde tavsiye edilen **akîka*** kurbanı kesilecekse bunun doğumun yedinci gününe kadar tehir edilebileceği, böyle bir merasim yapılmayacaksa daha önce ad koymanın uygun olacağı belirtilmiştir.

İslâm'da çocuğa ad seçme ve ad koyma hakkı babaya aittir. Baba ölmüş veya hukukî tasarruflarda bulunmaktan menedilmişse bu hakkı anne kullanır. Doğumundan önce babasını kaybeden Hz. Peygamber'in adı annesi tarafından Muhammed olarak seçilmiş ve bu ad dedesi tarafından konulmuştur. Çocuğa ad seçilirken gayet titiz davranılması gerektiğini belirten Hz. Peygamber, "Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla, hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyun" buyurmuştur (Ebû Dâvûd, "Edeb", 61; *Müsned*, V, 194). İslâm hukukçuları bu nevi hadisleri dikkate alarak ad seçimi ile ilgili bazı hükümler tesbit etmişlerdir.

Müstehap Adlar. Söyleniş ve mâna güzelliği taşıyan, Allah dostlarını hatırlatan adlardır. Hz. Peygamber, Allah'a kulluğu ifade eden Abdullah ve Abdurrahman gibi isimlerin Cenâb-ı Hakk'ı memnun edeceğini söylemiş (bk. Buhârî, "Edeb", 105-106; Müslim, "Âdâb", 2), çocuklara peygamber adlarının verilmesini tavsiye etmiş (bk. Buhârî, "Edeb", 109; Ebû Dâvûd, "Edeb", 61) ve kendi adının da -künyesiyle birlikte olmamak şartıyla- alınabileceğini ifade etmiştir (bk. Müslim, Âdâb", 1). Onun bu tavsiyeleri müslümanlar arasında bu nevi isimlerin geniş çapta yayılmasını sağlamıştır. Türkler Hz. Peygamber'e karşı duydukları derin hürmet ve sevgi sebebiyle, onun adını aynen almayı bir nevi saygısızlık kabul etmişler ve Muhammed adını Mehmed şeklinde söylemeyi uygun görmüşlerdir. Yine ona nisbet edilen Ahmed, Mahmud, Hâmid ve Mustafa adlarının müslümanlar arasında çok yaygın olduğu bilinmektedir.

Haram Adlar. Allah'tan başkasına kulluk mânası taşıyan isimleri ad olarak koymak haram sayılmıştır. İslâm'ın mukaddes saydığı şeylere kulluk mânası taşıyanlar da böyledir. Nitekim Hz. Peygamber, Abdülkâ'be (Kâ'be'nin kulu) adlı birinin ismini değiştirmiştir. Cenâb-ı Hakk'a mahsus olan isimlerin (bk. ESMÂ-İ HÜSNÂ), "abd" kelimesiyle birlikte olmayarak insanlar için kullanılması, zâhirî mânada da olsa tevhid inancını zedeler mahiyette görüldüğünden tasvip edilmemiştir. Arap olmayan müslümanların ve özellikle Türkler'in Raûf, Kadîr vb. isimleri kullanmaları, Abdürraûf, Abdülkadîr terkiplerini telaffuz etmenin güçlüğünden kaynaklanmış olmalıdır. Araplar'ın Abdullah yerine Abduh adını kullanmasına benzeyen bu isim kısaltması tevhid inancını zedeleyici bir mahiyet taşımaz.

Mekruh Adlar. Hz. Peygamber, putperestliği andıran ve İslâm âdâbına uymayan adların değiştirilmesini tavsiye etmiş, kendisi de "isyankâr" anlamına gelen Âsıye (عاصية) adındaki bir kızın ismini Cemîle, "elem, keder" anlamına gelen Hazn adlı bir sahâbînin adını da Münzir olarak değiştirmiştir. Peygamber'in hanımlarından olan Zeyneb'in ve ayrıca Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'in adları Berre idi. Resûlullah "cömert, dürüst, itaatkâr" demek olan bu ismin bir insanın kendini tezkiyesi anlamına geldiğini söyleyerek onlara Zeyneb adını vermiştir. Ayrıca Firavun, Kārûn gibi zalimlerin adlarını almayı da menetmiştir. Tâhâ, Yâsin gibi bazı sûrelerin başında bulunan harfleri isim olarak kullanmak da hoş karşılanmamıştır.

Hz. Peygamber'in bazı isimleri umulan iyiliklere işaret sayması (bk. TEFE'ÜL) sebebiyle olmalıdır ki Türk toplumunda çocuğu yaşamayan bazı aileler son doğan çocuklarına Yaşar, Dursun, çok çocuğu olanlar sonuncusuna Yeter, Songül, yalnız kız çocuklarına sahip olanlar da Döndü, Döne gibi adlar koyarak tefe'ül etmişler ve bu mânaların çocuklarında gerçekleşmesini arzulamışlardır. Bunda herhangi bir mahzur görülmemiştir.

Mubah Adlar. Haram ve mekruh sayılan adların dışında kalan isimler mubah sayılır. Cebrâil, Mîkâil gibi melek isimlerinin alınması mubah sayılmış, ancak İmam Mâlik'in bunu uygun görmediği rivayet edilmiştir. Allah'a mahsus isimlerden olmakla beraber kullarda da bulunması arzu edilen âdil, nâsır, cevad gibi vasıfların yalnız başına ad olarak alınması mubahtır. Milliyet bakımından Arap olmayan müslüman kişilerin adları da İslâm inanç ve ahlâkına ters düşmedikçe değiştirilmemiştir. Selçuk, Alparslan gibi adlar bu kabildendir. Karahanlı Sultanı Satuk Buğra Han müslüman olunca Abdülkerim, oğlu Baytaş da Mûsâ adını almışlardır. Bugün Müslümanlığı kabul eden herkes, kendisine müslüman muamelesi yapılması isteği ve gayri müslimlere benzememe düşüncesiyle adını değiştirmekte ve bir müslüman adı almaktadır.

Hz. Peygamber'in birden fazla adının bulunduğunu bizzat belirtmesi (bk. Buhârî, "Menâkıb", 17; Müslim, "Fezâ'il", 124, 125), bir kimsenin birden fazla adının olabileceğini göstermektedir. Çocuğa ad koyarken, Peygamber'den rivayet edildiğine göre, sağ kulağına ezan, sol kulağına kāmet okunur. Nitekim Hz. Peygamber'in, torunu Hasan'ın adını koyarken kulağına ezan okuduğu bilinmektedir (bk. Tirmizî, "Edâhî", 16; *Müsned*, VI, 9, 391, 396). Böylece çocuğun kulağına ilk defa İslâm'ın şiarı olan kelime-i tevhid ile birlikte kendi adı söylenmiş olur. Bu konu fıkıh kitaplarının "akîka" bölümünde ele alınarak işlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvatta', "İsti'zân", 24; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968 I, 103, 302; *Müsned*, II, 50; IV, 330, 345; V, 194; VI, 9, 391, 396; Buhârî, "Edeb", 105-107, 109, "Menâkıb", 17; Müslim, "Âdâb", 1, 2, 3, 4, "Fezâ'il", 124-125; İbn Mâce, "Edeb", 30; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 24, "Libâs", 4, "Edeb", 61; Tirmizî, "Edâhî", 16, "Libâs", 4, "Zühd", 42; İbn Düreyd, *el-İştikāk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1378/1958, s. 3-7; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, Beyrut 1402/1982, I, 302; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1392-93/1972-73, III, 587; İbn Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd bi-ahkâmi'l-mevlûd*, Beyrut 1403/1983, s. 11, 15, 66, 69, 70, 75; *Dede Korkut Kitabı* (nşr. Muharrem Ergin), Ankara 1958, I, 83, 118, 120; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Kahire 1391/1971, V, 155; Hüseyin el-Cisr, *Risâle-i Hamîdiyye* (trc. Manastırlı İsmail Hakkı), İstanbul, ts. (Bahar Yayınları), s. 584-585; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, I, 158, 235, 238, 316-318; T. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc. Süleyman Ateş), Ankara 1975, s. 89; Saîd Seyyid Ubâde, *Edebü't-tesmiye fi'l-beyâni'n-nebevî*, Mekke 1402/1983, s. 55-90; Erol Özbilgen, "İslâm Kültüründe İsim Müessesesi", *İlim ve Sanat*, sy. 10, İstanbul 1986, s. 76.

ÖZGÜ ARAS

ÂD

(عاد)

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen eski bir Arap kavmi.

Hz. Nûh'tan sonra yaşamış olan bu kavme, peygamber olarak Hz. Hûd gönderilmiştir. Âd kavmi, Hûd'u yalanlayıp onun getirdiği dini inkâr ettiği için

şiddetli bir rüzgârla cezalandırılmıştır (bk. Fussilet 41/16; el-Kamer 54/19; el-Hâkka 69/6).

Âd, Nûh'un torunlarından Avs'ın oğludur. Avs'ın babası İrem, onun babası Hz. Nûh'un oğlu Sâm'dır. Tarihçiler ve müfessirler, Âd kavmini Âd-ı ûlâ ve Âd-ı uhrâ olmak üzere iki kısma ayırırlar. Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği kavim Âd-ı ûlâ'dır. Necm sûresinin ellinci âyetinde, "Allah daha önce gelen Âd'ı helâk etti" denilmektedir. Bu sebeple müfessirler, Âd ve Hz. Hûd ile ilgili olarak Kur'an'da zikredilen müşterek olayların hepsinin birinci Âd kavmiyle ilgili bulunduğunda hemfikirdirler. Âd-ı ûlâ'nın helâk edilmesinden sonra bu kavimden kurtulanların neslinden ikinci Âd, yani Âd-ı uhrâ ortaya çıkmıştır. Zemahşerî'ye göre, İrem şehrine sahip olan da bu ikinci Âd kavmidir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de birinci Âd kavminden bahsedildiği halde (bk. en-Necm 53/50), ikinci Âd kavminden açıkça söz edilmemektedir. Yine Kur'an'da İrem şehrinden bahsedilirken (bk. el-Fecr 89/6-7) bu şehrin hangi Âd kavmine ait olduğu açıkça zikredilmemiştir. Tefsir kaynaklarında kaydedildiğine göre İrem, Âd'ın dedesidir. Bu durumda İrem şehrinin ona izâfe edilmesi ve birinci Âd kavmiyle ilgili olması ihtimali daha kuvvetli görünmektedir.

Âd kavminin yaşadığı coğrafî bölge, birçok tarihçi ve müfessire göre Yemen'dir. Bu kavim Yemen'de Uman ile Hadramut arasındaki bölgede yaşamıştır ki Kur'ân-ı Kerîm'de de Hz. Hûd'un Ahkaf (الأحقاف) bölgesinde yaşayan bir kavme peygamber olarak gönderildiği anlatılmaktadır (bk. el-Ahkâf 46/21).

Âd kavmiyle ilgili bilgiler genellikle Kur'an'a dayanmakta, ayrıntılar ise daha çok tefsirlerde bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in beyanına göre bu kavim muhteşem saraylara (bk. eş-Şuarâ 26/128, 129), mallara, sürülere ve eşsiz bağ ve bahçelere sahipti (bk. eş-Şuarâ 26/133, 134). Bu yüzden gurur ve kibre kapılmış olan Âd kavmi putlara tapmaya başlamış, insanlara zulmederek azgınlık ve taşkınlıkta bulunmuştur (bk. Hûd 11/59; eş-Şuarâ 26/130). Allah, Hz. Hûd'u bu kavme peygamber olarak göndermiş, fakat kavmi onu yalanlayarak kendisine karşı çıkmıştır (bk. el-A'râf 7/65; Hûd 11/50; eş-Şuarâ 26/123-126). Hz. Hûd'un onları uyarması, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatarak O'na inanmalarını istemesine karşı onlar, "İster öğüt ver ister verme, bizce birdir, farketmez" (eş-Şuarâ 26/136) diyerek kendilerine yapılan ikazları dinlememişlerdir. İsyan ve inkârlarının cezası olarak Allah, önce yağmurlarını keserek kuraklık sebebiyle ünlü İrem bağlarını kurutmuş, daha sonra kasıp kavuran bir rüzgârla onları cezalandırmıştır (bk. el-Ahkâf 46/24-25; el-Kamer 54/19-21). Sekiz gün süren bu rüzgâr, Kur'an'ın tasvirine göre Âd kavmini hurma kütükleri gibi bulundukları yerden söküp atmıştır (bk. el-Hâkka 69/6-8). Hz. Hûd ve ona inanan müminler ise bu felâketten kurtularak (bk. el-A'râf 7/72) ikinci Âd kavminin çekirdeğini oluşturmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Taberî, *Câmiʿu'l-beyân* (nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir—Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1960-70, VIII, 217; XXVI, 22-23; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Kahire 1387/1968 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), IV, 34; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1385-86/1965-66, I, 85-89; Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân* (nşr. Ebû İshâk İbrâhim), Kahire 1386-87/1966-67, VII, 235-236; Hâzin, *Lübâbü't-teʾvîl*, Kahire 1317, IV, 127; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1936, VII, 5800-5801; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, İstanbul 1966, I, 9; *Tecrid Tercemesi*, IX, 90; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal fî târîḫi'l-ʿArab ḳable'l-İslâm*, Beyrut 1976-80, I, 299-302; F. Buhl, "Âd", *İA*, I, 123-124; a.mlf., "ʿÂd", *EI²* (İng.), I, 169.

CELAL KIRCA

ÂDÂB

(الآداب)

Dinî ve sosyal ilimlerde farklı anlamlarda kullanılan bir terim.

Kökü itibariyle "davet, çağrı" mânası ifade eden **edep***, dinin gerekli gördüğü ve aklın güzel saydığı bütün söz ve davranışları kapsar. Hayır ve iyiliğe yöneltmesi bakımından insanın övgüye değer vasıflarına da **edep** adı verilmiştir. Edep aynı zamanda Arapça'da "edebiyat" anlamına gelir. Bu kökten türetilmiş olan **edîb**, hem "edepli kimse" hem de "edebiyatçı" mânasını ifade eder.

Fıkıh terimi olarak **edep**, Hz. Peygamber'in devamlı değil de ara sıra yaptığı işler, davranışlar karşılığında ve genellikle çoğul olarak (âdâb) kullanılır. Hüküm bakımından gayri müekked sünnet gibi olup bunu yapan kimse sevap kazanır, yapmayansa günaha girmez ve kınanmaz; bu bakımdan nâfile, mendup, müstehap, tatavvu ve fazilet ile eş anlamlıdır. Âdâb çerçevesinde mütalaa edilen davranışlar, farz ve vâcibe bir ilâve olduğu için **nâfile**, Allah ve Resûlü tarafından teşvik edildiği için **müstehap**, karşılığında sevap vaad edildiği için **mendup**, dinî bir mecburiyet olmaksızın yapıldığı için **tatavvu**, yapılması yapılmamasından daha iyi olduğu veya yapanın ahlâkî kemalini arttırdığı için de **fazilet** diye adlandırılmıştır. Edep karşılığında bazan **sünnet** kelimesi kullanılmışsa da edep derece bakımından "zevâid sünnet"ten daha aşağıdır. Fıkıh kitaplarında, ait olduğu bölümün farz, vâcip ve sünnetlerinden sonra zikredilen âdâb, yukarıda kaydedilen mânalarda kullanılmıştır: "Âdâbü's-salât", "âdâbü'l-vudû", "âdâbü'l-i'tikâf", "âdâbü'l-ihrâm", "âdâbü'l-cum'a", "âdâbü'l-istincâ" gibi. Ancak herhangi bir konuda neyin âdâb olduğu, neyin olmadığı hususunda mezhepler arasında görüş ayrılıkları vardır. Daha çok Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine ait fıkıh kitaplarında, sünnet ve farz olan davranışların da bazan bu kapsam içine alındığı görülür. Bu gibi yerlerde âdâb kelimesi terim mânası yanında sözlük anlamıyla da kullanılmıştır.

Toplum fertlerinin yaşayış ve karşılıklı münasebetlerine genel ve ortak bir tarzda hâkim olan ve aksine davranışların yerine göre ayıp, terbiyesizlik, edepsizlik sayılarak kınandığı ahlâkî ve içtimaî kuralların bütününe hukukta **umumî âdâb** denir. Hadis kitaplarında müstakil başlıklar altında yer alan "Kitâbü'l-edeb" veya "Kitâbü'l-âdâb" bölümlerinde, Hz. Peygamber'in yaşayış tarzı, ferdî ve içtimaî münasebetlerde sünnetten farza kadar dinen uyulması gereken hususlar, bu konuda Hz. Peygamber'in emir ve tavsiyeleri bulunur. Âdâb kelimesi, bir iş veya sanata, bir hal veya davranışa nisbet ve izâfe edildiği zaman o alana ait özel kuralları, incelikleri, o konuda uyulması gerekli olan dinî, ahlâkî, meslekî esas ve hükümleri ifade eder: "Âdâbü'l-mülûk", "âdâbü'l-vizâre", "âdâbü'l-muhaddis", "âdâbü'l-mürîd", "âdâbü's-sülûk", "âdâbü'd-ders", "âdâbü'l-muallim", "âdâbü'l-müteallim", "âdâbü'l-bahs", "âdâbü'l-muâşeret", "âdâbü kitâbeti'l-Mushaf", "âdâbü tilâveti'l-Kur'ân", "âdâbü'l-kādî", "âdâbü'l-müftî" gibi.

BİBLİYOGRAFYA:

Nevevî, *el-Mecmûʿ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), I, 28, 40, 456, 466; *Lisânü'l-ʿArab*, "edeb" md.; Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1400-1401/1980-81, VII, 3; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥu'l-ḳadîr*, Kahire 1389/1970, VII, 251; Behûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâʿ* (nşr. Hilâl Musaylihî Mustafa Hilâl), Beyrut 1402/1982, VI, 467-468; Tehânevî, *Keşşâf*, "edeb" md.; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, Kahire 1386-89/1966-69, I, 123-124, 477-478; *Kâmus Tercümesi*, "edeb", "âdâb" md.leri; *İTA*, I, 58-65; *Mv.Fİ*, IV, 157-161; *Mv.F*, II, 345-346.

ABDÜLAZİZ BAYINDIR